

SZENT FERENC MŰVE.

Irta: *Balanyi György* egyetemi m. tanár.

CELANÓI TAMÁS TESTVÉR, szent Ferenc első életírója, azt írja, hogy a szent föllépése úgy hatott, mint az éjszaka homályában föltetsző fényes csillag, vagy mint a sötétséget tovaűző hajnali pirkadás: nyomában egyszerre megváltozott a tartomány arculata s előbbi komorsága nyájas vidámságra fordult. A korábbi szárazság megszűnt s a dúsan ázott föld vetése gyorsan szárba szökken. Az eddig kapálatlanul heverő szőlőhegy az Úr jó illatának hajtásaival terült be, édes illatú virágokat hozott s a tisztesség és erény gyümölcseit érlelte. Az egész tájék a hálaadás és az úrdicséret himnuszaitól visszhangzott. Sokan levetkőzték a világi gondokat és szent Ferenc példája és tanítása szerint a Teremtő odaadóbb szeretetére és tiszteletére buzdultak.

Tamás testvér tehát hajnalhasadáshoz, virágfakadáshoz, tavaszi ébredéshez hasonlítja a szent Ferenc nyomában kelt újjászületési folyamatot. És hogy nem túloz vele, bizonyítják a többi életírók, kik ugyan kevésbé pompázó kifejezésekkel, de lényegileg ugyanezt mondják. Ők is renaissanceról szólnak, mely észrevétlenül átalakította, szebbé, nemesebbé és lelkibbé formálta a középkori társadalom arculatát. De ugyanezt a benyomást nyerjük a profán történetírók műveiből is. Ők is az elragadtatás hangján szólnak a szent patriarcháról és lelkes ditirambusaikkal még gazdagabbá színezik a rendi hagyomány egyértelmű tanuságtételét.

Az egykorú és közel egykorú irodalmi köztudatban tehát szent Ferenc már mint korszaknyitó nagy egyéniség él. Napsugaras alakja úgy bontakozik elénk a legendák bájos világából, mint egy boldogabb és termékenyebb kor megindítója. És a modern kutatás nemhogy megdöntötte volna, ellenkezőleg mindenben megerősítette, sőt egyben és másban még nyomatékoztatta a kortársaknak inkább ösztönyszerű megérzésen, mint az események áttekintésén nyugvó ítéletét. A bizonyító tények egész sorával támasztotta alá Renan megállapítását: az evangélium világbalépése óta senki mélyebb és egyetemesebb hatást nem gyakorolt a keresztény világ fejlődésére, mint az assisi koldus.

Pedig szent Ferenc nem volt reformátor a szó hagyományos értelmében. Pillanatra sem jutott eszébe az egyház- és társadalomjavító próféta szerepében lets. elegni. Makacs göggel nem helyezkedett szembe az Egyház tanító tekintélyével, mint ahogy nem hirdetett új gazdasági és társadalmi elméleteket s nem dolgozott új intézmények kitervezésén és meggyökeresztetésén. De nem is tellett

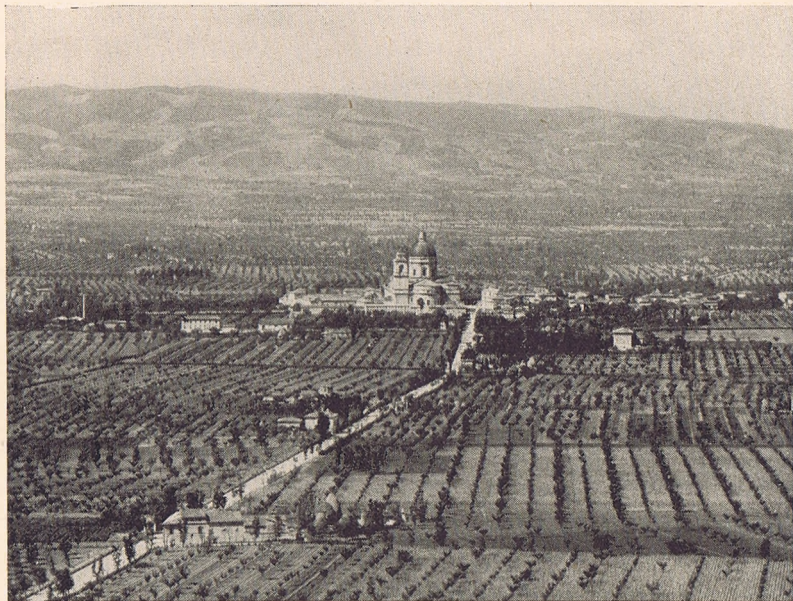

Assisi látképe, elől a S. Rufino-templom, háttérben a Monte Subasio.

volna ki tőle ilyesmi. Hiszen lelki alkatából annyira hiányzott minden teoretizáló hajlam, másrészt meg életét annyira kitöltötte Istennek szolgálata, hogy sem kedve, sem módja nem volt holmi elvont problémák bogozgatására. És hogy ennek ellenére mégis reformátorává, a középkor legnagyobb hatású egyházi és társadalmi reformátorrá lett, az nem akaratának elhatározásán, hanem csodálatosan gazdag és mély szellemének diadalmas kisugárzásán fordult. Mert szent Ferenc nem eszével és szavával, hanem szívével és példájával zökkentette új irányba a nyugati keresztény társadalom fejlődését. Szépen csengő szavak és jól kikerekített körmondatok muzsikája helyett páratlanul finom és bensőséges egyéniségé-

nek kiadásával fogta meg és vonzotta magához az embereket. Magyarázgatás és bizonyítgatás helyett saját heroikus példáján mutatta meg nekik, mit és hogyan kell cselekedniök.

Szent Ferenc hatása egyetemes volt, mint maga az élet. A deklójére jutott középkor színes és gazdag világának alig van olyan vonatkozása, melyet az egyéniségéből kisugárzó indítások által

Assisi. A Santa Maria degli Angeli-templom.

meg által ne jártak és meg ne termékenyítettek volna. De működése a dolog természetének megfelelően mégis vallási téren szántott legmélyebb nyomokat. E téren főleg kettőt köszönhet az Egyház *Isten kis szegényének*: a vallási élet mélységének és hatókörének, *intenzitásának* és *extenzitásának* nagyarányú fokozását.

A *poverello* páratlan mértékben hozzájárult a középkor vallási életének mélyebbé és gazdagabbá tételéhez. Hiszen ő korának legnagyobb vallási génusza volt és mint ilyen mindenki másnál jobban átélte és életnyilvánulásaiban tökéletesebb kifejezésre juttatta a vallás igazságait. Nála a vallás nem idegen világ volt, hanem légkör, atmoszféra, melyben állandóan benne élt; édes

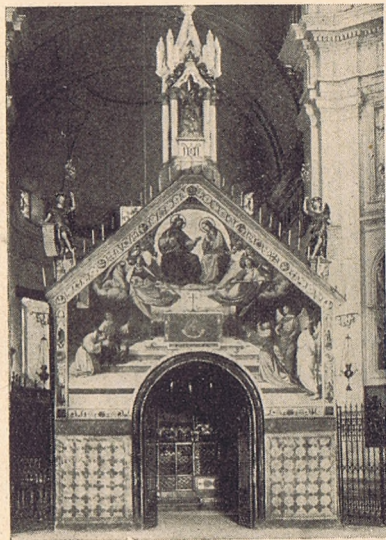
anyaföld, melyből Anteus módjára mindig újabb és újabb erőgyarapodást merített; soha el nem nyugvó fuvallat, mely minden rezdülésével az istendicsőítés elragadtatók himnuszait csalta ki lelkéből. Nála minden lépés, minden cselekedet vallásos tartalmat lehelts—egyedül a Mindenható tiszteletét és dicséretét célozta. A szentek fényes gyülekezetében alig találunk még egyet, aki minden gondolatával, szívének minden dobbanásával annyira Istenen esüggött volna, mint ő.

Ez a szenvedélyes odatapadás Istenhez legszemléletesebb módon Krisztus követésének lángoló vágyában nyert nála kifejezést. Szent Ferenc élete berendezésében az evangéliumok korához tért vissza. Oly mohó vágyakozással és oly szívós kitartással vetette magát az evangélium minden parányi részletének, sőt minden belűjének megtartására, mint sem előtte, sem utána senki más. Umbriát rövidesen Galileává, Judeává varázsolta vissza s a szép olasz hegyeket és völgyeket a hegyi beszéd szellemének balzsamos illatával telítette. Életével megkapó illusztrációkat szolgáltatott az evangélium főnséges tanításaihoz és példájával ezek meg ezek szívében keltett vágyat a mélyebb és cselekvőbb lelki élet után. Nyomában páratlanul termékeny lelki renaissance kelt, mely a esodatevő nagy szentek és a névtelen hősök megszámlálhatatlan sokaságának aureolás alakjaival hintette tele a XIII. század történetét. E mélyen szántó renaissance sok tekintetben új tartalommal telítette és új formákkal gazdagította a vallásos élet hagyományos kereteit. Mert szent Ferenc evangéliumi lángolása számos új ájtatossági gyakorlat kiapadhatatlanul bő forrását fakasztotta föl. Ilyenek: a betlehemi kisedd forró szeretete, mely a karácsonyi jászol állításának szép szokását ihlette, azután az Oltáriszentség bensőséges kultusza, az Úr kínszenvedésének mélységes átélése és a Boldogságos Szűz odaadó tisztelete.

De szent Ferenc nemcsak befelé, hanem kifelé is nagy mértékben tágitotta a vallás hatókörét. E tekintetben legnagyobb érdeme, hogy a feltörekvő alsóbb társadalmi osztályokat, melyek az előző két emberöltő vajadásai közepett nyiltan az egyházi és társadalmi forradalom útjára tértek, újból összebékítette az Egyházzal. A lázadás legfőbb oka az Egyházba vetett bizalom megingása volt. A vagyoniág és politikailag megizmosodott s vallásos és szellemi igényeiben többoldalúvá lett polgárság széles rétegei, mivel sem a gazdag és elvilágiasodott főpapoknál, sem a kolostorok falai mögé zárkózó szerzeteseknél nem tudták oltani több bensőség és mélyebb lelkiesség után égő szomjukat, gyűlölettel teltek el a hierarchia iránt s megvetéssel fordultak el Rómától. Sokan a közöny, mások a nyomokban settenkedő eretnekség karjaiba vetették magukat.

Szent Ferenc a szeretet éleslátásával azonnal meglátta a bajok gyökerét és heorikus lemondásával kézzelfoghatólag bebizonyi-

totta a világnak, hogy a szegénység és egyszerűség eszményének követése nem ellenkezik az Egyház szellemével. De nem érte be ennyivel. Mint lovaghoz, a *Szegénység úrnő* lovagjához illett, állandóan azon munkált, hogy minél több követőt hódítson eszméjének. Magányos hegyormok, eldugott völgyek és lakatlan pusztaságok helyett szüntelenül a városok és falvak utcáit róttá s úgy hívogatta, csalogatta maga után az anyagiasság hinárjában vergődő emberek ezreit. Mint rendalapító is így tett. Testvéreit erdők és vadonok helyett a városokban és falvakban telepítette meg s mint első *városlakó* és *demokratikus* rendet szervezte meg őket. Ebből önként következett, hogy a nyomában kelt vallásos megújulás a városokban bontotta ki legszebb virágait s érlelte legkívánatosabb gyümölcseit. A forrongó tömegek, melyek az imént még vad gyűlölettel fenekedtek az Egyház ellen, szépen megjuhászkoztak s a jó *fraték* sokoldalú munkája révén újból visszaédesedtek a hierarchiához és újból engedelmes híveivé szegődtek Rómának. A szent patriarcha egyéniségéből kisugárzó szellem észrevétlenül betöltötte a tátongó örvényeket s az új fényt és gazdagabb tartalmat nyert vallásos eszmények közös ápolásában fogta össze a régebbi és újabb társadalmi osztályokat.

Assisi, S. Maria degli Angeli.
A Porziuncula külseje. Overbeck freskója díszíti.

Nem kevésbé fontos szolgálatot tett szent Ferenc az Egyház és vallás ügyének az előző századokban elhanyagolt *missziós tevékenység* új lendületre hozásával. Mert a szent patriarcha megterése első percétől kezdve folyvást azon igyekezett, hogy az evangélium világosságát a hitetlenek s főleg a mohamedánok között is meggyujtsa. Az apostolkodás vágya és a vértanuság sóvárgása állandóan ott parázslott a lelke mélyén és nem hagyta őt pihenni. Úgy érezte, hogy az itthoni bűnbánathirdetés csak könnyebbik része feladatának, az igazi munka ott a tengereken túl, a hitetlenek országaiban vár rája. Ezért minden kínálkozó alkalmat megragadott az átkelésre. De a Gondviselés másként határozott felőle. Harmad-

szori próbálkozásra sikerült ugyan eljutnia Egyiptomba, de itt sem Melek-el-Kamel szultánt megtéríteni, sem az áhitott vértanui koronát elnyerni nem tudta. Hiába beszélt a meggyőződés ellenállhatatlan ékesszólásával, hiába ajánlkozott tűzpróbára, a végén mégis dolgvégzetlen kellett visszatérnie. De azért erőfeszítése nem veszett kárba. Mert a lelkek üdvéért égő buzgalma megszázszorozódva, megezerszereződve tovább lobogott testvéreinek lelkében s rövidesen új korszakot nyitott a missziók történetében.

A jó testvérek, kiket az égvilágon semmi sem kötött e földi röghöz, mihamar bámulatra keltették a világot merész vállalkozásaikkal. Emberi tekintetek nem feszélyezték őket. Hiszen előttük csak egy cél lebegett: Isten dicsősége és a lelkek üdvössége. Ezért készek voltak minden áldozatra, még a legkínosabb martirhalálra is. Kényelmet, jólétet nem kerestek, félelmet nem ismertek. Ismeretlen vadonokban és pusztaságokban époly vidám lélekkel dicsérték az Urat, mint odahaza, szeretett szülővárosukban s hatalmas uralkodók és vérengző zsarnokok elé ugyanazzal az elfogulatlansággal léptek, mint bizalmas barátjuk elé. A feladat nagysága és merészsége nem hogy lelohasztotta volna, ellenkezőleg élesztette vállalkozó kedvüket. Olyan lendülettel feküdtek neki a munkának, aminőre az apostoli idők letelte óta nem volt példa. Mesterük halála óta alig telt el néhány évtized s már otthonosak voltak Ázsiának és Afrikának minden ismert és hozzáférhető országában. Különösen a nagy mongol birodalomban és a sziriai mohamedán államokban fejtették ki hatalmas munkát. Amit itt végeztek, az a missziós történet legfényesebb lapjaira tartozik.

Az Egyház után a társadalom köszönhet legtöbbet az assisi patriarchának. Mert az a vészes vihar, mely hosszú időn át elsüllyesztéssel fenyegette az Egyház hányt-vetett hajóját, alaposan meggingatta a társadalom épületét is. A vallásos érzés meggyengülése

Assisi, S. Maria degli Angeli.
A Porziuncula belseje

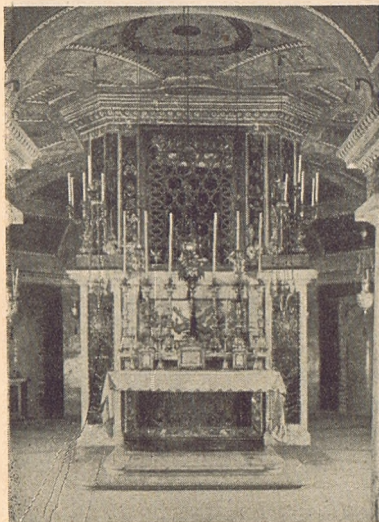
nyomán ugyanis mindenütt az alsóbb ösztönök: a nyers önzés, a szertelen anyagiasság, a hiú életben fölfelé törekvés és a korlátokat nem tűrő uralkodásvágy felszabadulása járt. A társadalmi osztályok harmoniája megbomlott; az élet hagyományos keretei meglazultak és minden pillanatban széteséssel fenyegettek. A gazdagok ridegszívűekké és szűkmarkúakká lettek. Ahelyett, hogy fölös jövedelmüket emberségesen megosztották volna szegény felebarátaikkal, még több vagyon, még nagyobb gazdagság után törték

magukat s mindent, még lelkük nyugalma is készek voltak odaáldozni a mammonnak. A szegények szívében meg viszont irigység és gyűlölet foglalta el az alázatos béketűrés és lemondás helyét. A szegénységnek csak terhét érezték és lázadoztak miatta. Elkeseredésükben a társadalom teljes felfogatásának véres terveit szövögették, mert csak a társadalmi rétegződés fejtetőre állításától várták helyzetük lényeges javulását.

Ez volt a társadalom képe, mikor szent Ferenc föllépett. És ime, áldott lába nyomán megváltozott a föld színe s a fennálló gazdasági és társadalmi rend szétvetésére felgyülemlt forradalmi energiák észrevétlenül társadalomépítő erőkké alakultak át. Mivel idézte elő ezt a csodálatos metamorfózist? Három dologgal. 1. A *lelki szegénység* szellemének meggyökereztetésével. Élete példájával megértette

embertársaival, hogy a szociális béke megóvására nincsen más mód és eszköz, mint az evangéliumi program becületés keresztülvitele. Tehát a gazdag ne horgadjon görcsösen a földi javakhoz, hanem nyissa meg szívét az igazságosság és irgalmasság előtt és viszont a szegény ne lázadozzon, hanem viselje türelemmel sorsát és használja ki a benne rejlő érdemszerző alkalmakat.

Bármily egyszerű volt e program, mégis ellenállhatatlanul vonzott, mert háttérben állandóan ott fényeskedett a *poverello* főszege példája. Az emberek ösztönszerűen megéreztek a feljűk sugárzó szellem megváltó erejét és mohón kaptak utána. A gazda-

Assisi Szent Ferenc sírja (a legutóbbi újjáalakítás előtt) az assisi S. Francesco-templom kriptájában.

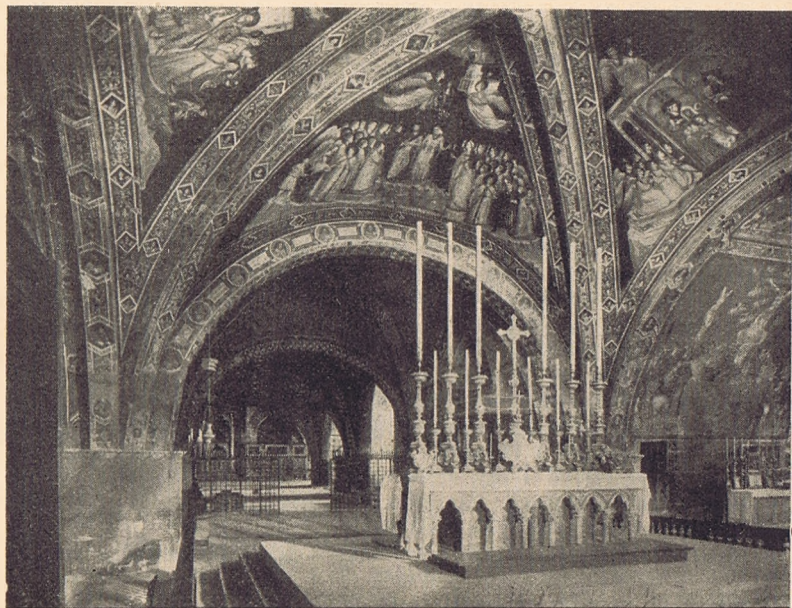
gok és szegények viszálya szinte máról-holnapra elvesztette akut jellegét, mert az új erőre kapott vallásos érzés mindkét részről több megértésre és emberségre hangolta a szíveket. Gazdagok és szegények egyaránt megszívtették a hegyi beszéd szavait: a gazdagok irgalmasságra indultak, a szegények pedig felismerték és megbecsülték szegénységük drága kincsét. Ezzel egyidejűleg az új vallási és erkölcsi eszmények kultusza sokszorosán feloldotta a társadalmi ellentéteket és közös alapot nyújtott olyan társadalmi rétegek együttműködésére is, melyeket eddig a hűbéri rend megközelíthetetlen távolságban tartott egymástól. A fenyegető forradalom helyét tehát észrevétlenül a keresztény demokrácia gondolata foglalta el.

2. A lelki szegénység szellemének meggyökereztetése mellett nem kevésbé hatott szent Ferenc a *munka* nagy szociális értékének tudatossá emelésével. Mert a *poverello* folyvást arra tanította testvércit, hogy a munka nem szükséges rossz, hanem istenparancsolta kötelesség, melynek becsületes végzését a megélhetően túl az erkölcsi és aszketikus szempontok hosszú sora is ajánlja. Még hatyúdalában, végrendeletében is lelkükre kötötte, hogy lehetőleg valamennyien dolgozzanak s ha valamelyikük nem ért semmihez, az iparkodjék minél előbb elsajátítani valamilyen mesterséget. De itt sem szóval, hanem élete példájával adta a leghatásosabb tanítást; amikor csak tehetette, mindig tulajdon két keze munkájával kereste meg betevő falatját. Kolduláshoz csak önmegtágadásból és az alázatosság erényének öregbitése céljából folyamodott. Ezzel a buzgó odaadásával mintegy megszentelte és a magasabbrendűség aureolájával övezte a munkát. Az emberek tudatában lassanként kezdett földeregni, hogy a becsületes igyekezettel űzött foglalkozás nemcsak a testnek, hanem a léleknek is szükséglete s egyben a szociális béke legerősebb biztosítója.

3. Szent Ferenc elgondolásában és gyakorlatában a társas életnek a munka mellett a *vidám derű* volt legnagyobb áldása. A legenda elbeszélése szerint mindig nagy gondot fordított rá, hogy «szíve vidám maradjon s megőrizze a lélek kenetét és az öröm olaját». A mordság gonosz betegségétől jobban óvakodott, mint más ember a testi nyavalyától. De ugyanezt kívánta társaitól is. Komor arcot nem tűrt maga körül. Még azt sem szerette, ha valaki tulságosan bánkódott bűnei fölött. Azt tartotta, hogy a bűnök siratása a cella falai közé tartozik. Csak a mosolygó arcnak, nevető szemnek és dalos ajaknak örült igazán. De ez nála nem pusztán temperamentum, hanem egyben mélyebb meggondolás dolga is volt. Úgy érezte ugyanis, hogy a lelki derű elengedhetetlen feltétele a társas élet boldogságának és megelégedettségének. A lelki derűben látta ama bizonyos *szociális olajcsöppet*, mely okvetlenül megkívánatlik az érintkezési felületek surlódásának elkerülésére. Ugyanezért különös ambícióját helyezte beléje, hogy legalább a maga környezetében

sohse boruljon felhőbe az arcok derűje. És ime ezen a téren is csodás eredmény kísérte fáradozását. A derűs vidámság evangéliuma Umbriából szétterjedt az egész keresztény világra s a komor ábrázolatok, hacsak rövid időre is, újra fölillantotta a teljes boldogság és lelki harmonia mosolyát.

De szent Ferenc hatása nem állott meg a vallásos élet fölfrissítésénél és a társadalmi fejlődés egészségesebb irányba terelésé-

Assisi. A S. Francesco alsó temploma.

Az oltár alatt a kriptában van szent Ferenc sírja. A boltozaton Giotto freskói, a középső szent Ferenc eljegyzését a szegénységgel ábrázolja.

nél. Gazdag és inspirációkkal teljes egyénisége a lélek legegényibb megnyilatkozásaira, a *költészetre* és a *művészetre*, főleg a képzőművészetre is rányomta bélyegét. De ez nem is csoda. Hiszen a *poverello* izzig-vérig művészlélek volt, kinél minden szó, minden tett különleges egyéni színt nyert. Lelkében dalok zsongtak, melyek különösen az extatikus elragadtatás és a kínos szenvedés óráiban kívánczoltak ellenállhatatlan erővel ajkaira. Eredeti dalai közül ugyancsak a *Naphimnusz* maradt reánk, de ez is elegendő hatásának szemléltetésére. Az öröm és elragadtatás, hódolat és imádás érzéseitől

túláradó lélek heve csapott ki e naiv szépségű énekben, hogy megindítója legyen az új vallásos lírának, mely tartalma bensőségével és mélységével egyaránt megkap bennünket.

De a *poverello* nemcsak költő, hanem művész is volt. Természet-szemléletét utólérhetetlenül gyöngéd báj és megkapó plaszticitás jellemzi. Az ő szemében az élő és élettelen lények mind-mind a Teremtő nagyságának és jóságának gyöngé visszfényei s kizárólag arra vannak szánva, hogy a maguk módja szerint magasztalják alkotójukat. Ennyiben tehát a teremtmények mind testvérei az embernek, kinek ezekből lehető gyöngédséggel és szeretettel kell hozzájuk közelítenie. Innét szeretete a pacsirta, fülemüle, sólyom, nyúl, fácán, hal és más testvérek iránt, mely oly édes bájjal ragyogja be legendáit. Nála az egész természet új szépséget nyer, átlelkösül és az Úr dicsőségét zengő hatalmas kóruvá alakul.

Ez a sajátos természetszeretet megkapta kortársait és hatással volt az ihletéből merítő művészekre is. De még talán ennél is nagyobb hatással volt az az életteljesség és plaszticitás, mellyel áhitata tárgyait, elsősorban a szenvedő Krisztust, megelevenítette. A XIII. és XIV. század mestereinél szinte nyomról-nyomra követhető, miként elevenedik a bizánci feszületek merev és komor fölségű Krisztusa szenvedő emberré, kinek egész valója már nem isteni méltóságról, hanem mérhetetlen kínok szenvedéséről beszél.

Mélyebbre vált vallásos élet, egészségesebb irányba terelődött társadalmi fejlődés, bensőségesebb költészet és természetesebb művészet, im ezekben rajzolódik elénk Assisi nagy szentjének hatása, ezekben konkretizálódik Tamás testvérnek általánosságban tartott lelkes ditirambusa. De ezek csak a legáltalánosabb körvonalakat jelzik. Ha közelebbről tekintjük, még hasonlíthatatlanul gazdagabb és színesebb kép bontakozik elénk. Egy futó pillantás e képre, nyomban megérteti velünk azt a páratlanul nagyarányú és meleg ünneplést, mely immár közel félesztendeje tömjénezi körül a *poverello* dicsőséges alakját. Hiszen az Egyház leg-hívebb fiát, a társadalom legmegértőbb orvosát, minden Ferenc-tisztelő pedig eszményképét, a legszebb és legharmonikusabb emberi élet példáját ünnepli benne.

